
Značenja arhitektonskog detalja u djelima Viktora Kovačića

Vesna Mikić

Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad
UDK – 72-05 Kovačić, V.
72.04(497.5)“19”

15. 11. 2003.

Autorica govori o posebnosti detalja u arhitekturi i način na koji oni tumače cjelovitost djela. Viktor Kovačić na poseban je način kroz detalje pokazao svoju arhitektonsku kulturu.

Iz elemenata arhitektonskog jezika lučim dva pojma koja se najčešće vežu uz Kovačića: prvo, da je njegova arhitektura spoj srednjoeuropske i mediteranske sastavnice hrvatske kulture, što Kovačić precizno uočava kao pojam genija zemlje, i drugo, da je začetnik moderne hrvatske arhitekture te otvara put prema internacionalnim stilu.

Kovačić je bio svjestan da je Zagreb klasičan grad pa stoga romantični klasicizam iz doba bidermajera prelama kroz kubičnu secesiju. Teži funkcionalnim postulatima Wagnerove škole i gradnji čiste forme prema Loosovu načelu. Uz upotrebu elemenata art décoa nakon secesije arhitekt stvara osnovu na koji se naslanja Hrvatska moderna¹.

Kao i u cjelovitom arhitektonskom opusu, od urbanističkih i monumentalnih ansambala, do pojedinačnih zgrada, čitav Kovačićev arhitektonski *procédé* leži posebno u arhitektonskom detalju, a možemo ga promatrati kao potpuno samostalnog i cjelovitog.

Kao Wagnerov dak prenosi svoje bečko iskustvo i tamošnji san o “velikom jedinstvu” u svoju sredinu. Osebujan je način

¹ V. Mikić, *Arhitekt Antun Ulrich – klasičnost moderne*, Naklada Jurčić, Zagreb 2000., str. 33.

kako je svoj opus utkao u kulturu na “granici”. Kovačić povratkom u Zagreb modificira ideje iz protofunkcionalne Wagnerove škole i priključuje se na tradicionalni kontinuitet grada. Kod njega je naglašena potreba definiranja koncepta, misli koje su protkane do najsitnijih detalja, kao i duh engleskog stila koji je snažno utjecao na bečku sredinu. Naravno je važna povezanost Hoffmannove bečke secesije i C. R. Mackintosha što će kasnije dovesti do predujmljenja neoplasticizma i konstruktivizma². Vile iz rane Kovačićeve faze, vila Auer (Plavšić), Rokova ulica 9 (1905.), vila Perok, Masarykova 9/1 (1905.-06.), te kasnije vila Frangeš, Rokov perivoj 2 (1910.-11.) i vila Vrbanić, I. G. Kovačića 2 (1911.) uralile su u svoj okoliš, a njihovo oblikovanje otvora i loža proizlazi iz prostudiranog i funkcionalnog prostornoga koncepta, a istaci su uvijek dio prostorne ideje i kompozicije masa (sl. 1., 2. i 3.).

Kovačić usprkos svom klasičnom opredjeljenju za kubičnu formu, koja će kasnije sve više dolaziti do izražaja, vješto stvara šarolik raspored masa građevine, koji proizlazi iz prostorne ideje. Postepeno dolazi do zatvaranja u kubus u Loosovu klasičnom smislu.

Na dvojnoj kući Orčić—Divković iz 1906.-07. u Masarykovojoj 21-23 s izuzetnom suptilnošću projektira dva plitka erkera koja raščlanjuju kompoziciju pročelja u visini prvog kata do krovista, a u izvedbenom projektu oblikovno mijenja završetak koji nije više zatvoren, već ga otvara i oblikuje kao ložu na parovima stupova. Rahlim završetkom i izuzetnom profinjenošću postiže olakšanje mase erkera i duboku sjenu ispod strehe te sugerira mediteranski ugođaj (sl. 4.).

Kod vile Čepulic iz 1913. u Jurjevskoj 63a zatvorenim kubičnim volumenom, koji raščlanjuje redom prozora ispod strehe i ložom na uglu stvara izuzetan spoj klasičnog reda i opet sa spojem na mediteranski duh (sl. 5.).

Među zadnjim je djelima iz te faze kuća Lustig iz 1910.—11. u Kumičićevoj ulici 10 koju potpisuje i arhitekt Hugo Erlich. Pravilnim ritmom prozora i ložom koja opkoračuje ugao postiže posebnu izražajnost. Na tom objektu susrećemo i bidermajerske dekorativne elemente, primjerice romboidne elemente između prozora progaa i drugoga kata (sl. 6.).

Srednjoeuropska i mediteranska sastavnica naročito su uspio način objedinjene na palači Frank iz 1912.—13. na Mažuranićevu trgu 1³. Kovačić se još uvijek koristi dekoracijom. Da bi postogao što jači naglasak težine firentinske strehe, projektira plitko urezanu arkadu koja je u peti povezana teškom horizontalom i uglonom ložom s torditanim dvostrukim stupovima koje često nalazimo na njegovim objektima. To su elementi iz klasičnog jezika arhitekta Bartola Felbingera vidljivi na njegovim projektima palača Gornjega grada⁴. Težina strehe izbalansirana je dvama balkonima na prvom katu, a time se razbija volumen kocke. Često gradi balkon iznad ulaza, čime

postiže naglašenost kompozicije ulaza. Takvo rješenje nalazimo i na kući na Zrinskom trgu 14 iz 1891. kad mladi Kovačić sudjeluje na projektu kuće kao pripravnik u ateljeu Kune Weidmanna⁵ (sl. 7.). Navedeni objekti su primjeri secesijske arhitekture koja se potpuno prilagodila ambijentu (genius loci) zahvaljujući utjecaju mediteranskog elemenata. Kovačićevo vrijeme /protomoderna/ radikalno se obračunava s historizmom druge polovice 19. stoljeća.

Kuća Slavex, stambena zgrada d.d. iz 1920. na Svačićevom trgu 13 predstavlja radikalno zaokret prema funkcionalističkoj arhitekturi. Kovačić pročišćuje svoj arhitektonski jezik. Problem zidnog platna rješava naglašenom rustičnom bazom koja je projektirana kao temelj, odnosno supstrukcija kao element umjetničkog građenja u Semperovom smislu. Glatko fasadno platno iznad baze raščlanjuje dobrom proporcijom i ritmom prozora. Kovačić se još uvijek koristi ornamentom meandra ispod vijenca /Hoffmannova kubična secesija/ i razdjelnim vijencima među etažama. Balkon u stilu art-décoa raščlanjuje masu i stvara težište fasade. Ostalo zidno platno oslobođeno je svakog ornamenta. Vrata u prizemlju, koja su nadahnuta vratima Vile Karma⁶ iz mekog su drva i presvučena bakrenim limom sa zakovicama (sl. 8., 9., 10. i 11.).

Radikalni korak čišćenja arhitektonskog jezika od bilo kakvog ornamenta vidljiv je na kući Trgovačke stambene zadruge d.d. za eksploataciju drva na Trgu žrtava fašizma br. 3 (1922.-23.). Harmonija je postignuta ritmom fasadnog platna. Zgrada je lišena svakog ornamenta, a masa nije razbijena istacima balkona koji su prosutni u ranijim fazama projektiranja kad je čitav volumen nastojao uravnotežiti trima balkonskim istacima (sl. 12.). Kovačić veliku pažnju posvećuje dobroj izvedbi, plemenitom materijalu i besprijekornoj mu obradi. Razdijelnim vijencem u meandarskom ornamentu završava belle époque, a detalj vratiju je izveden kao na Slavexu (sl. 13.).

Crkva Sv. Blaža (1910.-13.) izvedena je vrlo skromnim sredstvima, što se očituje i u materijalu. Žbuka u visini prozemske oponaša rustičnu kamenu oblogu. Samo su prozorski okviri i portali od prirodnog kamena. Objekt se odlikuje cjelovitošću i iznimnom kompozicijom masa.

Genezu mekog nadvratnika nad glavnim ulazom sv. Blaža kao i njenu paralelu sa sličnim detaljem Mackintosha na

² Isto str. 33

³ Motiv renesansne lože nije stran ni 19. stoljeću: mediteranski ugođaj stvorio je i Bollé na vlastitoj kući u Zagrebu u Žerjavićevoj ulici 64.

⁴ Felbinger projektira niz palača Gornjega grada koje će biti inspiracija Viktoru Kovačiću početkom 20. st. To su Opatička ul. 16 (1824.), Narodni dom ili Dvorana u Opatičkoj ul. 18 (1843.), Demetrova ul. 9 (1831.), Mesnička ul. 49 (1826.) i Opatička ul. 29. (1834.).

Umjetničkoj školi u Glasgowu obradila sam posebno⁷. Na crkvi središnji volumen rafinirano je i proporcionalno riješen, te uravnotežen detaljima u nekoliko planova istacima, horizontalnim pločama, otvorima.

Posljednje djelo, Burzu, Kovačić rješava metodom dvojnog konteksta te stvara prostranu artikulaciju izvanredne profinjnosti i snage, što ga približava Loosu na Michaelerplatzu u Beču (1909.-11.) (sl. 14.) i Asplundovoj Kraljevskoj knjižnici u Stockholmu iz 1922. (sl. 15.). Uočljiva je tipološka sličnost tih objekata po njihovu smještaju u urbani kontekst⁸. Kroz nekoliko faza projektiranja vidi se Kovačićevo postupno nadograđivanje značenja početna oblika s obzirom na urbani kontekst. Glavno pročelje rješava klasičnim trijemom s četiri jonska stupa. Postignuto je dvostruko značenje: objekt dobiva jasan znak ulaza, a naglašen je čitav trg i početak nove gradske četvrti. Bočne ulične fasade rješava ritmom prozor u strogo klasičnim oblicima. Kao palača Farnese u Rimu, de Sangallo, Michelangelo (1548.) i Villa Rotonda, u Vicenzi, Palladio (1550).

Prizemni prozori obrubljeni su kamenim doprozorcima i trokutastim zabatom. Prozori drugoga kata samo su obrubljeni kamenom, dok su na trećem katu urezani u fasadno platno bez ikakvih istaka. Time Kovačić postiže težu bazu kuće s postupnim vertikalnim olakšanjem. Sokl kuće suptilno pretvara u bazu istaknutu od ravnine fasade, a njezinim prekidom naglašava portal.

Krug Kovačićevih objekata zatvaram njegovim diplomskim radom iz 1899: carskom rezidencijom Oriandom na Krimu, radom izloženim na pariškoj izložbi 1900. Ta je palača dijalog s poznatim K. F. Schinkelovim klasicističkim projektom idealne rezidencije za caricu na Krimu iz 1838. Schinkel taj projekt radi za arhitektonski udžbenik, a Wagner istu temu zadaje svojim studentima. Kovačić u tom radu obrađuje temu forma, što je jedna od omiljenih tema G. Sempera. Sam Wagner radi na velikim urbanim potezima za Beč te je time zarazio i učenike. Kovačić virtuožno rješava rezidenciju Oriandu kao nov urbani kompleks. Hijerarhijski smješta objekte različitih namjena, a u kompozicijskom smislu postiže izuzetnu cjelovitost kompleksa. Svaki je arhitektonski motiv simetričan, svaka se skupina tretira kao krajolik u kojem su mase međusobno

uravnotežene. Istu pažnju posvećuje kako objektima tako i međuprostorima, koje osmišljava kao trgove različitih proporcija. Njih artikulira trijemovima, uvodi promenade dugih vizura na litici. Litica sudjeluje u supstrukciji čitavog kompleksa.

Ne čudi zašto da se Kovačić u Zagrebu često okušava rješavajući delikatne urbane zahvate kao što su Kaptol i Dolac, urbane teme kao metafore mjesta (crkva sv. Blaža) ili ulaz u novi dio grada kao Burza. Učenik provjerava stečeno znanje u Wagnerovoj školi.

* * *

Kovačiću uspijeva spojiti srednjoeurpsku i mediteransku sastavnicu naše kulture jer secesiju prolagođava ambijentu. Svjestan je da je Zagreb klasičan grad te romantični klasicizam doba bidermajera prelama kroz secesiju, ali ne secesiju mekane linije, već kubičnu secesiju, dakle njezinu modifikaciju pod utjecajem engleskog duha. Njegova težnja funkcionalnom (funkcionalnim postulatima Wagnerove škole) i gradnji čiste forme bez ornamenta (po Loosovu načelu) te projektiranju iznutra prema van kao i uporaba elemenata art-déco nakon prigušene secesije činit će osnovu na koju se veže hrvatska moderna.

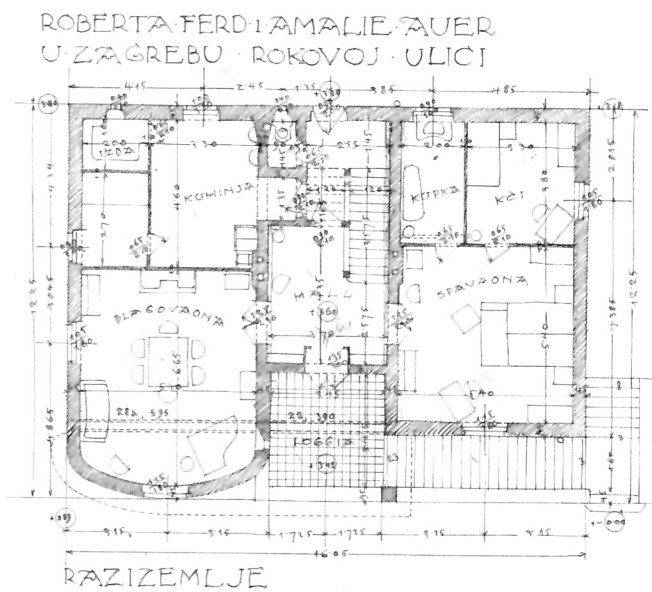
Literatura:

- W. Benjamin, *Estetski ogledi*, Školska knjiga, Zagreb 1986.
 Ž. Domljan, *Stambena arhitektura Hermanna Bolléa*, Život umjetnosti, Zagreb 1978., br. 26–27.
 L. Dobronić, *Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba*, Zadružna štampa, Zagreb 1971.
 J. Galjer, *Pariška izložba 1925. i art-déco*, ĆIP, Zagreb 1991., br. 3–4.
 V. Kovačić, *Moderna arhitektura*. Život I/1900/, str. 26–27.
 A. Laslo, *Die Loos Schule in Kroatien*, In: Adoof Loos. ur. Burkhardt Rukschcio, katalog izložbe, Wien 1989.
 A. Loos, *Ornament i zločin*, Mladost, Zagreb 1952.
 Z. Marković, *Frangeš Mihanović*, Biografija JAZU, Zagreb 1950.
 O. Maruševski, *Iso Kršnjavi kao graditelj*, DPUH, Zagreb 1986.
 N. Premerl, *Stan arhitekta Viktora Kovačića, Masarykova 21, Zagreb*, MGZ, Zagreb 2000.
 T. Premerl, Kovačićeva moderna i njen odjek u hrvatskoj arhitekturi, Radovi IPU-a, Zagreb 1998., 22; str. 150–163.
 G. Semper, *Kleine Schriften, von Spemann*, Berlin & Stuttgart 1884.
 E. _en (ur.), *Arhitekt Viktor Kovačić*, Zagreb 1927.

⁵ S. Knežević, *Zagrebačka zelena potkova*, Školska knjiga, Zagreb 1996., str. 444.
⁶ Skica vratiju potpisana je s Loos-Erich iz 1911–12. god.

⁷ V. Mikić, *Ono nešto u detalju*, Arhitektura, Zagreb 1996., br. 01/212/, godina XLIX, str. 94–95.

⁸ T. S. Eliot u: *Jedinstvo evropske kulture*. On ističe tri ista elementa koja se mogu naći u praksi svake umjetnosti: lokalna tradicija, zajednička evropska tradicija i utjecaj umjetnosti iz jedne evropske zemlje na drugu.

1

2

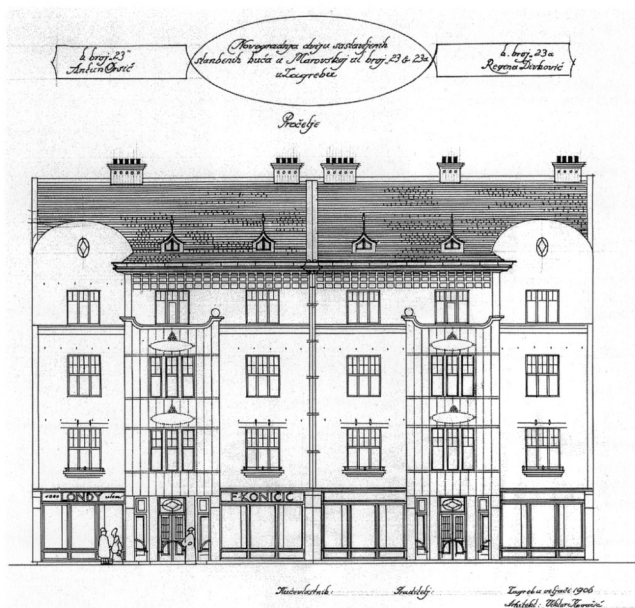
3

1. Vila Auer (Plavšić), tlocrt prizemlja, Rokova ulica 9, 1904.

2. Vila Frangeš, Rokov perivoj 2, 1910.–11.

3. Vila Vrbančić, I. G. Kovačića 2, 1911.

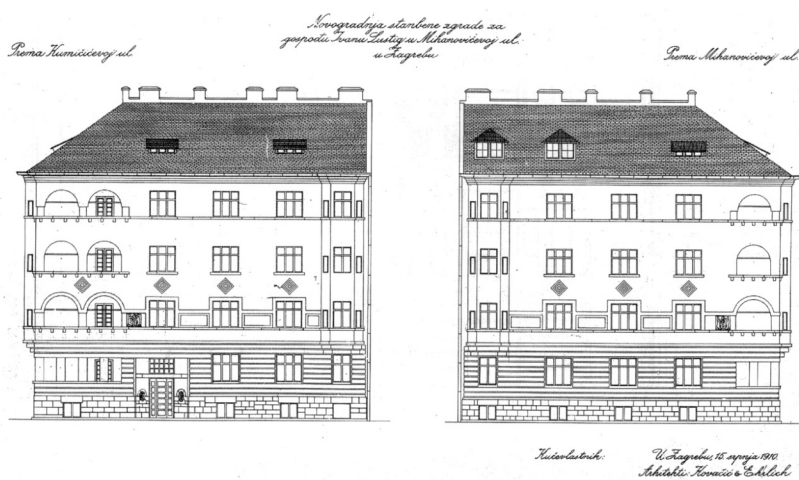

4

5

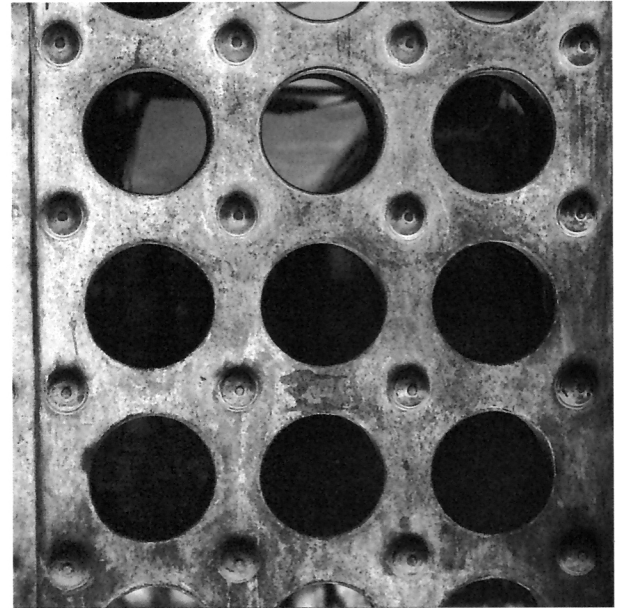
6

4. Kuća Oršić–Divković, Masarykova 21–23, 1906.–07.

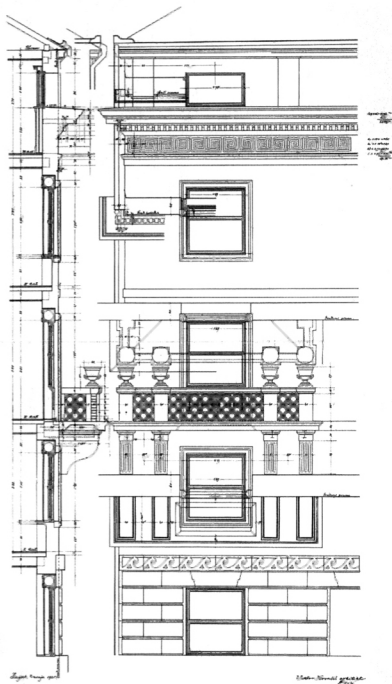
5. Vila Čepulić, Jurjevska 63a, 1913.

6. Kuća Lustig, Kumičićeva 10, 1910.–11.

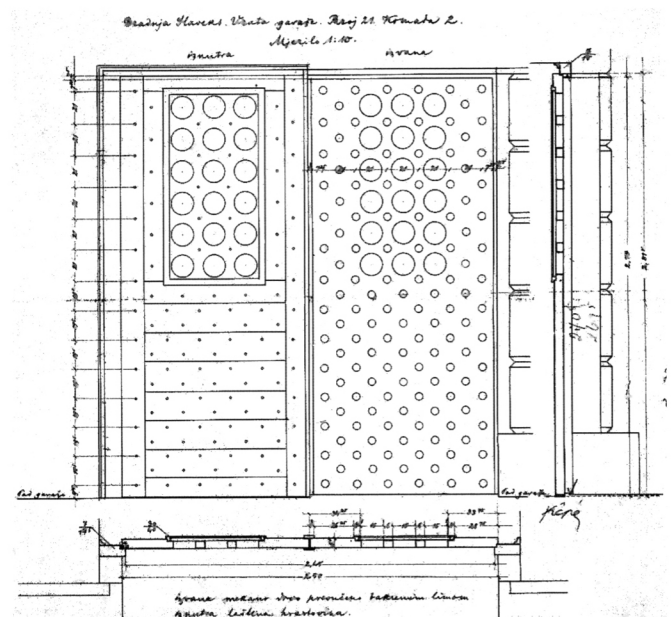

9. Kuća Slavex, fotografija detalja vrata, Svačićev trg 13, 1920.

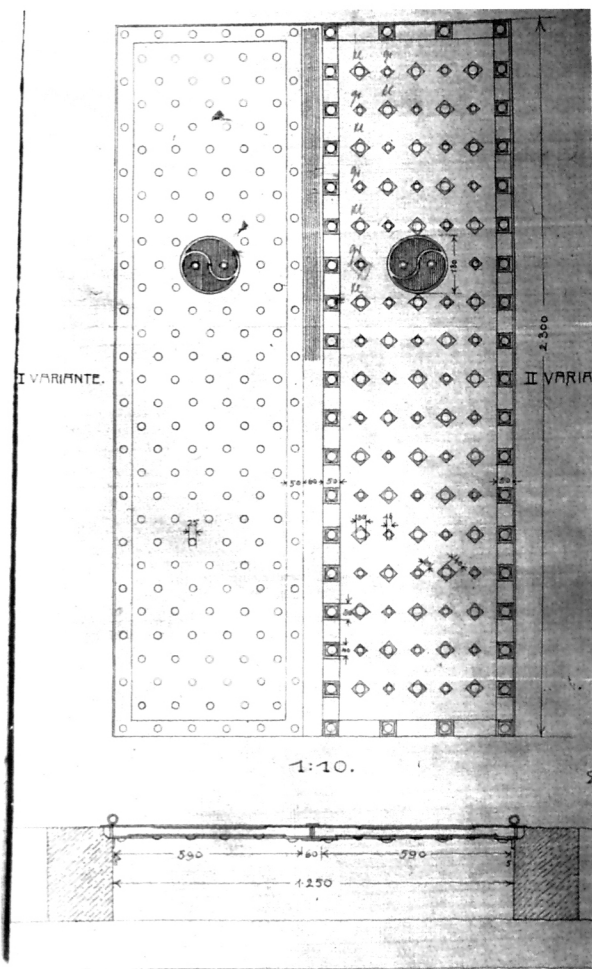
Lijevo:
7. Detalj erkera, kuća na Zrinskog trgu 14, 1891.

8. Kuća Slavex, nacrt pročelja, Svačićev trg 13, 1920.

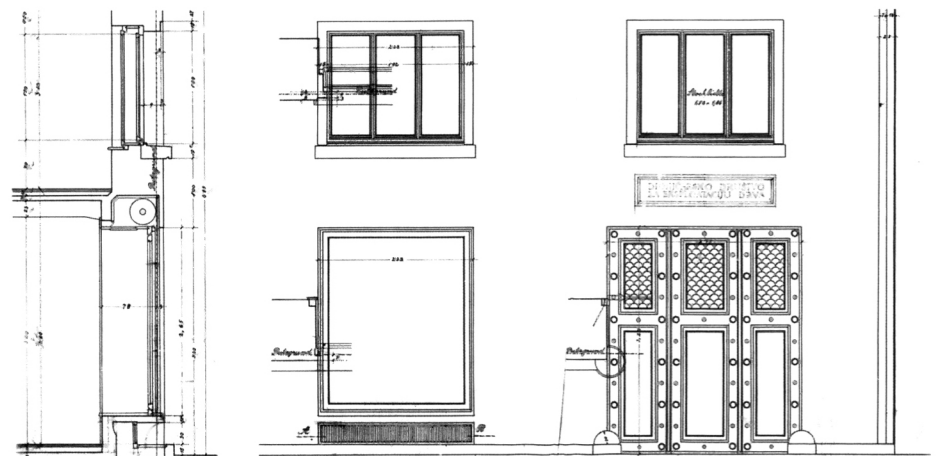
10. Kuća Slavex, detalj vrata, Svačićev trg 13, 1920.

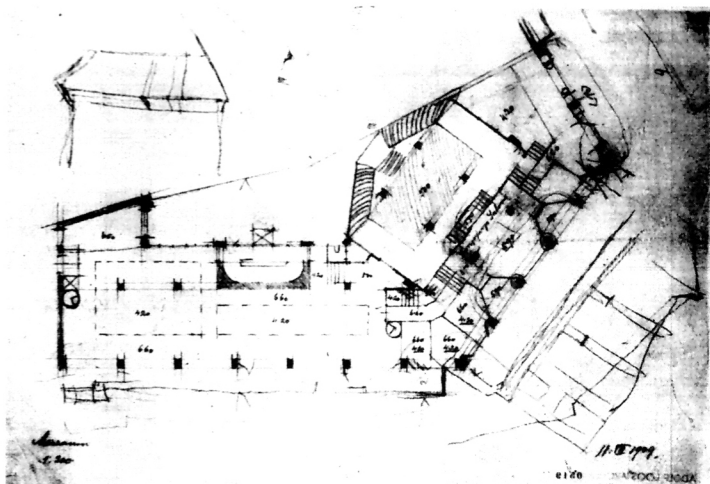

11. Loos, Erlich: vila Karma, detalj vrata, 1911.–12.

Gore desno:
12. Trgovačka stambena zadruga d. d., Trg žrtava fašizma 3, 1922.–23.

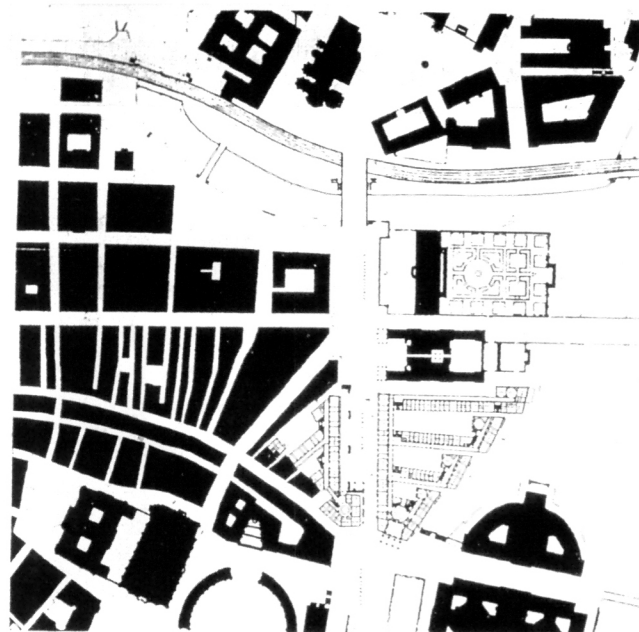
13. Trgovačka stambena zadruga d. d., detalj vrata, Trg žrtava fašizma 3, 1922.–23.

14. Loos: kuća na Michaelerplatzu u Beču, 1909.–11.

15. Asplund: natječajni projekt za Kraljevsku knjižnicu u Stockholmu, 1922.

Vesna Mikić

The Meaning of Architectural Detail in the Work of Viktor Kovačić

The text is devoted to a discussion of the use of details in the opus of Viktor Kovačić, and, in particular, the relation between details and the whole, as well as to the way the detail participates in an interpretation of the architect's idea. The changes which occur at the watershed between the 19th and the 20th century have had their impact on Kovačić's refined style. He treats the detail in an imaginative way and this is the only area where he is completely free of historical associations. In spite of his predilection for the classical, cubic form, he does not exclude refined questioning of details. His composition of masses is dynamic based mainly on the concept of space. The portal of the church of St. Blaise in Zagreb has been conceived as a stone frame set in front of the wall surface, making it a space modifier. The wall, as an architectural element, centers on the portal which becomes the point of gravity.

As many of his contemporaries throughout the world (e. g., Mackintosh's Art Academy at Glasgow) Kovačić bans ornament. The effect is achieved by contrasting rigid elements and lyrical softness. The radical step of elimination of ornament has been achieved just by the rhythm of facade surfaces, as the mass is not broken up by projecting balconies. Kovačić also pays a special attention to the choice of material, good execution and finishing.